

/ Samen schrijven is samen leren

Liam en Wesley (groep 6) formuleren interviewvragen voor een smid. Mike stelt voor om te vragen of de smid ook elektrische machines maakt. Liam schudt het hoofd: “Nee, want van vuur kun je geen elektrische machines maken.” “Jawel hoor,” antwoordt Wesley, “want hij kan ook een ketting van een elektrische zaag maken.” Liam is niet overtuigd: “Ja, maar dan heb je ook nog van die gaatjes nodig en dat kunnen ze daar niet maken bij een smid.” Anke Herder, leerplanontwikkelaar Nederlands bij SLO, deed aan de Rijksuniversiteit Groningen promotieonderzoek naar de interactie tussen leerlingen die samen aan het schrijven zijn tijdens onderzoekend leren. Alles wijst erop dat samenwerkend schrijven zowel de taal- als denkontwikkeling kan bevorderen. En andersom: “Samen schrijven is doel en middel tegelijk.”

Bij Curriculum.nu is ‘Interactie ten behoeve van taal- en denkontwikkeling’ een van de bouwstenen van het leergebied Nederlands. Interactie wordt gezien als een belangrijk middel om gezamenlijk kennis van de wereld op te bouwen en taalkennis te vergroten. ‘Het ontwikkelen van kwalitatief goede interactie is naast een middel ook een doel: leerlingen leren gesprekken te voeren om hun denken te verwoorden en hun taalvaardigheid te vergroten.’ Anke Herder: “Vanuit het lectoraat Taalgebruik en Leren van NHL Stenden Hogeschool Leeuwarden wilden we uitzoeken hoe die interactie precies verloopt en wat ze bijdraagt aan de taal- en denkontwikkeling van basisschoolleerlingen. In mijn onderzoek waren er twee invalshoeken: het gezamenlijk schrijven van teksten en het gezamenlijk construeren van kennis. Voor het onderzoek werkten de kinderen van zes Friese basisscholen twee keer per jaar ongeveer drie weken lang in groepjes aan een eigen onderzoek. Thema's waren Kleding, Friesland toen en nu, Feesten, Sport en spel en Machines en apparaten. Ze voerden daarbij verschillende schrijfactiviteiten uit, zoals een plan van aanpak, aantekeningen, ondertekeningen op een poster, een PowerPoint-presentatie of een projectverslag. Van al die schrijfactiviteiten zijn video-opnames gemaakt, die ik getranscribeerd en geanalyseerd heb. Ik heb dat gedaan met behulp van conversatieanalyse, een methode die nauwkeurig blootlegt hoe deelnemers hun gesprekken organiseren vanuit wat zij zichtbaar maken voor elkaar.”

“We weten nu meer over de manieren waarop leerlingen kennis met elkaar delen en voortbouwen op elkaars ideeën.”

Foto: Studio Oostrum

Schrijfvaardigheid

Het onderzoek richtte zich op verschillende aspecten van het groepsgewijze schrijfproces. Zo is er gekeken naar de manier waarop leerlingen elkaar voorstellen doen voor de aanpak en uitvoering van de schrijftaak en hoe ze daarover besluiten nemen. Overleg over inhoud en formulering vindt plaats vanuit een gemeenschappelijke oriëntatie op de organisatorische agenda. Leerlingen corrigeren elkaar en vullen elkaar aan. Ze wijzen elkaar op gepastheid en correctheid. Daarbij communiceren ze zowel over de tekstinhoud als over talige kwesties, bijvoorbeeld spelling en grammatica. Anke: “Op die manier bevordert samen schrijven de schrijfvaardigheidsontwikkeling van basisschoolleerlingen.”

Delen van kennis

Anke heeft zich in haar onderzoek ook beziggehouden met de vraag hoe bij zo'n gezamenlijk schrijfproces het met elkaar delen van kennis in zijn werk gaat. “Hoe laat een leerling aan anderen zien dat hij verstand van zaken heeft? Dat kan door er verantwoording over af te leggen (‘dat heb ik hier net gelezen volgens mij’) of bijvoorbeeld door een medeleerling te helpen die iets niet weet (‘een gewas is een soort groente of zo wat je oogst’). Leerlingen laten ook kennis zien door anderen te corrigeren, of bijvoorbeeld door voort te bouwen op een idee van een ander. Het samen schrijven in zo'n functionele context stimuleert dus dat leerlingen eigen kennis met elkaar delen en samen redeneren over het onderwerp.”

Weten

In de manier waarop leerlingen in het kader van een gezamenlijke schrijftaak met kennis en kennisontwikkeling bezig zijn, speelt ‘weten’ een cruciale rol. Vandaar dat een belangrijk onderdeel van Ankes proefschrift gewijd is aan de functie van uitingen met ‘ik weet’, ‘jij weet’ en ‘wij

weten’. “Het doel was beter te begrijpen hoe leerlingen bij het samen schrijven ‘weten’ expliciet maken, en daarmee relevant in hun gesprekken. Ze doen dat op verschillende manieren. Ze positioneren zichzelf als ‘wetend’, dus als deskundige – iemand die er meer van afweet dan anderen: ‘daar woont mijn oom en ik weet dat het een dorp is’. Maar het kan ook zijn dat ze beweren er net zoveel van af te weten als andere groepsleden of in elk geval iets, misschien wel om gezichtsverlies te voorkomen: ‘ik weet wel dat het een man is’ (op de vraag wie Halloween bedacht heeft). Ook komt het voor dat leerlingen wijzen op het hebben van gedeelde kennis. Deze inzichten dragen bij aan een beter begrip van hoe dialogisch leren vorm krijgt en hoe leerlingen zich verhouden tot onderlinge overeenkomsten en verschillen in kennis.”

“Bij het terugkijken waren de leerkrachten volgens eigen zeggen regelmatig aangenaam verrast over hoe serieus hun leerlingen met die taken bezig waren.”

Leerzaam

Ankes onderzoek heeft primair een beschrijvend en analyserend karakter en biedt dus nog geen praktische handleiding voor het inzetten van groepsgewijze schrijfactiviteiten met het oog op verbetering van de schrijfvaardigheid en interactie van basisschoolleerlingen: “Daarvoor moeten de resultaten van het onderzoek verwerkt worden tot handzame adviezen. Dat viel buiten de intentie en de reikwijdte van dit onderzoek. Maar bij het samen met de leerkrachten bekijken en analyseren van de video-opnames bleek al snel dat het observeren van samenwerkende leerlingen in didactisch opzicht »

heel leerzaam kan zijn. Niet alleen vanwege het inzicht dat samen schrijven stimulerend werkt voor samen denken en samen leren. De observaties leidden ook tot concrete ingrepen om het gezamenlijke spreken, schrijven en denken te ondersteunen. Zo werden sets hulpkaarten voor leerlingen en didactische kaarten voor leerkrachten ontwikkeld, bijvoorbeeld om leerzame interactie te bevorderen. Tijdens het onderzoek hebben we met de leerkrachten voortdurend gekeken hoe we de gesprekken van en met de leerlingen verder konden optimaliseren.”

Verrast

Hoe was de aanvankelijke houding van de leerkrachten ten aanzien van het zelfstandig op onderzoek uit gaan door de leerlingen? Anke: “Ze waren heel enthousiast, maar je merkte ook dat ze het in het begin best lastig vonden om de regie in zekere mate uit handen te geven. Aan de andere kant waren ze wel degelijk geneigd de waarde van het groepswork in te zien. Ze zijn natuurlijk wel gewend dat er in groepen aan taken wordt gewerkt. Maar dan gaat het vooral om het stimuleren van samenwerken op zich en om de veronderstelling dat het samenwerken tot een beter resultaat leidt. Om te zien hoe het groepsgewijs uitvoeren van schrijfactiviteiten ook de taal- en kennisontwikkeling stimuleert, dat was voor de leerkrachten in zekere zin toch wel een eyeopener. Het idee dus dat het samen schrijven niet alleen een doel is, maar ook een middel. Bij het terugkijken waren de leerkrachten volgens eigen zeggen regelmatig aangenaam verrast over hoe serieus hun leerlingen met die taken bezig waren, wat ze daarbij allemaal bespraken, met welke ideeën ze kwamen en hoe ze op elkaar reageerden. De leerkrachten gaven ook aan dat ze gedurende het

onderzoek handiger werden in het begeleiden van de groepjes en dat ze zich gaandeweg steeds beter op de achtergrond durfden te houden.”

“Het onderzoek laat ook zien hoe belangrijk het is dat leerkrachten observeren en kijken hoe zo’n groep eigenlijk werkt.”

In de praktijk

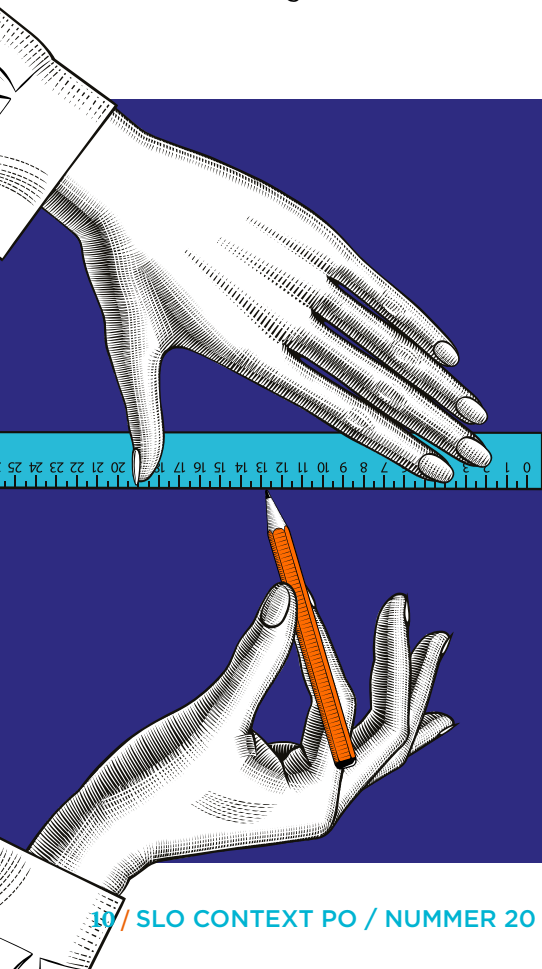
Wat ziet Anke als de belangrijkste gevolgtrekkingen van het onderzoek voor de dagelijkse lespraktijk? “In de eerste plaats laat mijn studie zien dat onderzoekend leren een variëteit aan schrijfactiviteiten mogelijk maakt, hoe leerlingen samen de teksten tot stand brengen en hoe dit leidt tot het delen en bespreken van allerhande talige en inhoudelijke kennis. In het onderwijs blijkt dat leerkrachten vaak de nadruk leggen op de communicatieve en expressieve functies van schrijven, maar hier zie je ook hoe juist de conceptualiserende functie gestalte krijgt. Verder schrijven leerlingen vaak individueel, terwijl je ziet hoe nuttig samenwerken in alle stappen van een schrijfproces kan zijn. De leerlingen blijken bovendien heel goed in staat te zijn om zo’n gesprek met elkaar te voeren, bijvoorbeeld door het doen van voorstellen en het reflecteren op elkaars ideeën. De aanpak van mijn onderzoek toont zodoende ook hoe nuttig het is om te observeren en goed te kijken naar hoe zo’n groep eigenlijk werkt en tot resultaten komt.” /

Meer informatie: a.herder@slo.nl

Online versie van het proefschrift van Anke Herder:

<https://doi.org/10.33612/diss.143454839>

Curriculum.nu en samen schrijven

De bouwsteen NL1.2 van Curriculum.nu gaat in op interactie ten behoeve van taal- en denkontwikkeling. Uitgangspunt voor zowel onderbouw als bovenbouw van het primair onderwijs is dat kwalitatief goede interactie naast een middel ook een doel is. Ze stimuleert niet alleen de denkontwikkeling, maar vergroot ook de taalvaardigheid. “Leerlingen hebben interactie in groepjes en in de (kleine) kring over onderwerpen, verschijnselen of problemen die zich lenen voor onderbouwde meningen, standpunten, onderzoek en het bedenken van oplossingen.” Samen werken aan een schrijftaak sluit hier goed op aan en draagt stevig bij aan het realiseren van bij de betreffende bouwsteen genoemde kennis en vaardigheden, zoals in staat zijn samen een onderwerp te verkennen en uit te diepen, eigen ideeën en gedachten onder woorden te brengen, te verwoorden wat je al weet en nog wilt weten, eenvoudige gespreksvormen, -regels en technieken toe te passen, de opgedane kennis en ideeën te parafraseren en mondeling, visueel en later ook schriftelijk presenteren en samen terugen vooruit kijken: is er zo met elkaar gepraat dat er gezamenlijk wordt geleerd?